

KÜRESELLEŞME ve YERELLİK İKİLEMİNDE BULDAN HALK KÜLTÜRÜ

Yard. Doç. Dr. Mustafa ARSLAN
Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Geçen yüzyılın sonlarından itibaren dünyada özellikle siyasi, ekonomik ve kültürel alanda önemli değişim ve gelişmeler yaşanmakta, bu değişim ve gelişmeler çeşitli boyutlarıyla tartışılmaktadır. Bu tartışmaların odaklaştığı temel nokta ise “küreselleşme” ve “yerellik” kavramlarıyla ifade edilen iki yönlü bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Biz bildirimizde küreselleşme ve yerellik kavramlarını, bu kavramlar etrafında gelişen olayları ve ileri sürülen fikirleri, bunlardan hareketle de genelde Türk halk kültürü, özde Buldan halk kültürü bağlamındaki düşüncelerimizi ortaya koymaya çalışacağız.

“Küreselleşme” kavramı söz konusu olduğunda, esasen bu kavramın zihinsel arka planında “bir şeyi dünya ölçeğinde kılmak, dünyaya mal etme” düşüncesinin olduğu ve küreselleşmenin “bizde olanı dünyaya vermek, başkalarında olanı almak” olduğu söylenebilir. (Oğuz:2001) Bu çerçevede küreselleşme daha çok siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda görülen ve hızla yayılmakta olan bir olgunun ifadesi olmuştur. Öte yandan bu kavramdan hareketle ortaya çıkan tartışmaların da farklı yönelimlere sahip olduğu görülür. İçinde yaşadığımız dönemi ve şartları nasıl adlandırırırsak adlandıralım karşımızda küreselleşme olarak kabul edilen bir nitelendirme vardır. Bu nitelendirmenin dayandığı toplumsal olaylar ve gelişmeler “küreselleşme” kavramında yer alan “işteşlik” anlamının yerine getirilemediğini, bu sebeple aynı zamanda yerellik, bölgecilik, milliyetçilik gibi kendine zıt bazı gelişmelerin meydana geldiğini de göstermektedir.

Bu bağlamda küreselleşme, bir yandan emperyalizmin yeni boyutu olarak ele alınıp, başta küresel Amerikan kültürü ve ekonomisinin bütün dünyaya yayılma ve egemenlik kurma eğilimi şeklinde gözlemlenirken, diğer yandan yerel ve bölgesel unsurların harekete geçmesi şeklinde olaylara sebep olmaktadır. Küresel akışkanlığın yarattığı karşılaşmaların şiddeti karşısında, küresel olanı karşıtı/yereli yaratır; sonra

onu içine almaya/yutmaya çalışırken kendisi de yerelleşir. Bazı araştırmacılara göre, küreselleşme süreci evrenselleşme/benzeşme ve yerelleşme/farklılaşma yönünde iki hareketi bir arada barındıran, ikisini etkileşime geçiren, sonuçta ikisini de dönüştüren bir süreç olarak görülür ve bu dönüşüm bir “melezleşme” olarak adlandırılır. (Alankuş: 2002) Aynı zamanda küreselleşmenin ana teması olarak toplumların ekonomik, siyasi ve kültürel olarak gittikçe bütünleşmekte ya da tek-tipleşmekte olduğu iddiası, farklı milli kültürlerin ortadan kalkacağını ve dünya sahnesinden silineceğini varsayar. (Atasoy: 2005) Eğer, küreselleşme etkisinde kalan toplumların kendi milli kültürel özelliklerini terk etmek zorunda olduğundan söz ediliyorsa, bu toplumlara mensup olan insanlar hâkim kültürün temsilcisi toplumların kültürel özelliklerini aynı şekilde benimsemek durumundadır. Artık müzik zevkünden, yemek alışkanlığına, giyim tarzından eğlence tarzına, dilinden sanatına, kültürel değerlerinden milli ülkelerine ve tarihine kadar pek çok alanda kendi karakteristiklerini terk etmek zorunda kalacaktır. Eğer küreselleşme zorunlu bir sosyal süreç ise ve bütün toplumlar bu süreci yaşamak zorunda olan bir kadere sahipse fazla söze gerek yoktur. Sosyal gerçekliğin evrensel yasalarından kaçış olmadığını kabul ederek buna boyun eğmek son çare olacaktır. Hâlbuki sosyo-kültürel alanda böyle bir gerçeklik gözlenmez. Çeşitli küreselleştirme araçlarıyla kontrol altına alınan toplumlarının girilemeyen en önemli dünyaları kültürel kökleridir. Bunlar ne kadar bastırılır ve sindirilirse de bir şekilde fırsatını bulduklarında yeniden filizlenebilmektedirler. Çünkü bu kültürel kökler topluma ulus bilinci kazandıran unsurlardır. Bu unsurlar, bir ulusun veya ülkenin kültürel kimliğini oluşturan, tanımlayan, destekleyen veya gösteren, bir ulus veya ülkenin "diğer" veya "öteki" olarak gördüğü uluslar veya ülkeler karşısındaki farklılığını ve varlığını belgeleyen, kültür tanımlamasının içine giren ve bütün ulusal yaratıları, kazanımları ve maddesel varlıkları ifade ederler. Ulusu ve kültürünü temsil gücü olan bu unsurlar "ulusal kalıt" kavramının kapsamı içinde görülmektedir. (Oğuz: 2001)

Kültürel boyuttan bakıldığında özellikle küreselleşmeyle birlikte mahalli kültürlerin adeta yeniden keşfi ve kimliklendirilmesi, kültürel ürünlerin korunması ve yayılması, evrensel pazarlara sunumu noktasındaki arayışlar, insanları kültür konusunda yeniden düşünmeye yöneltmiş ve kültür bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmeye başlamıştır. Bugün dünyanın değişik ülkelerinde halk kavramı ve kültür ürünleri farklı yönleri ele alınarak yeniden tanımlanmakta, kültüre bakış açısı yeniden şekillenmekte, yerel ve milli olanın tespiti, korunması ve yayılması noktasında çalışmalar sürdürülmektedir. Bu bağlamda kültür ürünleri “derleme, araştırma, öğretme, üretme ve pazarlama” merkezli olarak kurumlaşmaktadır. Bütün bu çalışmalarda temel amaç “yereli ulusala ve evrensele taşıyabilmek” şeklinde ifade edilebilir. Bu noktada önemli olan, iç faktörler olarak ifade edebileceğimiz temellerdir. Genellikle kültür konusunda ileri sürülen görüşlerde kültürel ve toplumsal gelişme ve değişme seyrinin, bir şeyler üretmek, bunları tarih bilinci içinde korumak gibi eğilimleri temsil eden millî bilinç ve millî kültür zeminine bağlı olarak sürdürülmesi gerektiği noktasında yoğunlaşmaktadır. Yani, “Kimlik sahibi olarak gelişmek, değişmek, kimlikli bir millet olabilmek ve evrensel yapı içinde kimlikli değerlerle bir yer edinebilmek” bir gereklilik arz etmektedir. Fakat ne yazık ki; bu konuda hâlâ Türk milletinin ve Türk devletlerinin duruşunu belirleyecek olan bilimsel açılımlar ve kurumlaşmalar henüz gerçekleşmemiş, bize “biz” olma özelliği veren farklılıklar temelinde biçimlenen millî bilincin ve kültürel mirasın ne olduğunu cevaplayacak çalışmalar yeterince ve gerektiği şekilde yapılamamıştır. Dahası, Türk kültürünü kavrama, anlama ve anlatma yolları

belirlenmemiş, binlerce yıllık değerler sistemi çağdaş yorumlarla günümüze taşınarak içselleştirilip ulusala ve evrensele yayılma yolunda doğru ve planlı adımlar atılamamıştır. Bütün bunların sonucu olarak, Türk insanı kitle kültürünün de yoğun telkinleriyle kültürsüzlüğe, yozlaşmaya doğru sürüklenmekte ve adeta kişilik ve kimlik bunalımları içinde yok olmaya mahkûm edilmektedir. Bu olumsuz gelişmeler içindeki bazı iyi niyetli çabaların da şimdilik etkisiz ve sonuçsuz kalmaktadır.

Küreselleşme ve yerellik kavramları açısından kültür konusunda yaşanan bu gelişmeler, Buldan yöresi bağlamında ele alındığında genel olarak ülkemizdeki manzaradan ayrı bir görüntü söz konusu değildir. Her ne kadar Buldan kendi kültürel kimliğini tarihsel süreç içinde özellikle dokuma ürünleri vasıtasıyla kalıplaştırmış olsa da, yörede küreselleşmenin olumsuz etkileri karşısında kendine haslık, üretim ve pazarlama problemleri kendini göstermeye başlamıştır. “Çin malı” şeklinde ifade edilen dünyanın çeşitli bölgelerine ait ucuz, kalitesiz ve aynı zamanda “öteki”ne ait simge ve motifler içeren ürünler, ülkemizdeki diğer üretim alanlarında olduğu gibi Buldan dokuma sektörünü de sarsmaya başlamıştır. Öte yandan Buldan yöresi, kültürel mirasın tespiti ve korunması noktasındaki projelerle bazı çalışmaların yapıldığı ender ve şanslı yörelerimizden biridir. Bilindiği gibi Buldan, TUBA tarafından hazırlanan bir projeye pilot bölge seçilmiş, bu bağlamda toprak üstü ve toprak-su altı somut kültür ürünleri dökümü-envanteri hazırlanmaya girişilmiştir. Bu çalışmaların bazı verileri ve sonuçları kitap, makale, bildiri veya internet ortamı vasıtasıyla kamuoyuna sunulmaktadır. Ayrıca Buldan el dokumaları vasıtasıyla kültür turizmi açısından da önemli bir mesafe kat etmiş, turizm şirketlerine bağlı olarak gelen turistlerin yanında çevre il ve ilçelerden düzenlenen günübirlik seyahatler hem yöre tanıtımına hem de ekonomisine katkı sağlanmaya başlamıştır. Yöreyle ilgili somut kültürel mirasın ortaya belirlenmesi ve korunması yönünde yapılan bu ve benzeri çalışmalar elbette önemlidir, devam etmeli ve desteklenmelidir. Çünkü somut olan kültürel mirasın tespiti, korunması ve müzelenmesi, beraberinde somut olmayan kültürel değerlerin korunmasını ve sergilenmesini de getirecek; bu yolla sosyo-kültürel algılama, kullanım ve mekân anlayışı yansıtılacaktır. Ancak “somut olmayan kültürel miras” şeklinde adlandırılan Buldan halkbilgisi ürünleriyle ilgili yeterli ve planlı çalışmaların yeterince yapıldığı ve desteklendiği söylenemez.

Somut olmayan kültürel miras, “dilini aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımları ve sözlü gelenekleri, gösteri sanatlarını, toplumsal uygulamaları, ritüelleri, festivalleri, halk bilgisini, evren ve doğa ile ilgili uygulamaları, el sanatları geleneğini” içine almaktadır. UNESCO tarafından 2003 yılında 191 ülkenin katılımıyla gerçekleşen 32. genel toplantısında kabul edilen “Somut olmayan kültürel miras sözleşmesi”nin amacı, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme gibi dış nedenlerle yok olan yerel kültürlere ait somut olmayan mirası korumak ve yaşamalarına katkı sağlamak (Oğuz 2004: 64) şeklinde belirlenmiştir.

Bu bağlamda öncelikle şu sorulara cevaplar aranmalı düşüncesindeyiz: Tamamen Yörük-Türkmen kültür geleneğine sahip olan Buldan yöresinde “somut olmayan kültürel ürünler” nelerdir? Bunlar arasında bütünü temsil kabiliyeti olan “ulusal kalıt/ kültürel miras” olarak belirlenebilecek ürün/ürünler var mıdır? Bunlar nasıl tespit edilmeli, çağdaş anlayış çerçevesinde nasıl korunmalı, sergilenmelidir? Bu

ürünlerden hangileri, ne kadar yeniden üretilebilir? Ne kadarı ulusala ve evrensele yayılabilir, kazandırılabilir?

Bütün bu ve benzer soruların cevapları başta üniversiteler olmak üzere ilgili kurumlarca planlanmalı ve belirli bir zamana yayılarak ortaya konulmalıdır. Çağın şartlarına uygun olarak yöresel kalkınma, doğal ve kültürel mirasın korunmasına, yaşatılmasına bağlı olarak gerçekleştirilmek zorundadır. Çünkü yöre insanı yöre halkı ve çevresiyle yöre kültürü bağlamında bir ilişki halinde olduğundan yöre insanının yerele ilişkin kültürel boyutunu ortaya koymak, Türk milli kültürünün bütünüyle olan ilişkisini belirlemek ancak bu yolla mümkün olacaktır. Bu doğrultuda Buldan yöresi el sanatlarının, halk hayatı çalışmalarının, uygulamalı halk hayatı çalışmaları ve uygulamalı halk kültürü müzeciliğinde yerini alması yolunda adımlar atılmalı, bunlar teşvik edilmelidir.

Buldan yöresinin Yörük-Türkmen kültür geleneğine bağlı karakteristik özelliklerinin yanında Denizli bölgesini Aydın, Manisa, Uşak bölgeleriyle kaynaştıran geçiş özelliğine sahip olması yerel kültür özelliklerinin şekillenmesinde belirgin etkenlerdendir. Yöre bu yönüyle binlerce yıldır süregelen Türk kültür uzantılarını ve milli değerleri saklayan, yaşatan bir kültürel yapıya sahiptir. Bir başka deyişle, "Allah'ın emri, Peygamberi'in kavli, koca bıçağın da demiri" şeklindeki bir kız isteme kalıp söyleyişinde görülen "bıçak/demir" üzerine yemin ya da tabiat kültü inancının; gelin çıkarmada önce "suya/çeşmeye" gitmek şeklindeki su kültü anlayışının yanında, "*Kırmızı iplik bükerin/ Yâre dizlik dikerin/ Yâr karşıdan gelirken/ Keklik gibi sekerin*" şeklindeki mânide ya da "*Sar sar makara/ Çöz çöz makara/ Şöyle de böyle şak şak/ Böyle de şöyle şak şak*" şeklindeki tekerlemede görülen gündelik hayat, insan-tabiat ilişkisi, dokuma mesleğiyle ilgili ifadelerin şekillendirdiği sözlü ürünler; çevre şartlarının kalıplaştırdığı "çağla dövmesi, otlu pide, balcan-soğan" vb. mutfak kültürü, bahar bayramı-hıdrellez, bağbozumu kutlamaları gibi mevsimlik uygulamalar Buldan yerelinde yaşamakta ve yaşatılmaktadır.

Sonuç olarak küreselleşmenin olumsuz etkileri karşısında tehdit altında bulunan Buldan yöresi somut olmayan kültürel mirası, tamamen bilimsel bir düzlemde merkezi bir yönlendirme ile uzun zamana yayılan çalışmalarla tespit, tahlil ve yeniden sunum boyutlarında ele alınmalıdır. Öncelikli olarak yörenin somut olmayan kültürel ürünleri, Türk kültür envanteri oluşturmak amacına uygun şekilde belirlenmeli, incelenen ürünlerdeki terim ve motifler sözlük ve katalog sisteminde kullanılmak üzere hazırlanmalıdır. Buldan yöresi halkbilgisi ürünleri geleneksel bağlamının yanında oluşturulacak olan yeni bağlamlarda da sergilenmeli, açık ya da kapalı şekilde oluşturulacak yeni bağlamlar "öğrenilen, öğretilen, canlı kılan ve yaşanan merkezler olarak düşünülmelidir. (Ekici: 2004;65). Halkbilgisi ürünlerinin "derleme, araştırma, öğretme, üretme, pazarlama" merkezli kurumlaşması, öncelikli olarak geniş anlamda Türk kültürel kimliğini, dar anlamda ise Buldan yerel kültürel kimliğini yaşatmaya yönelik olmalıdır. Bu birikim aynı zamanda küreselleşmenin tehdit oluşturduğu kendi vasıtalarını kullanarak yerelden ulusala ve evrensele uzanan çizgide yöre ve ülke ekonomisine getiri bakımından da değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR:

ALANKUŞ, Sevda. “Globalleşme, Yerelleşme ve Yerel Medya”, U. 22.10.2002, <<http://www.bianet.org/diger/araştırma218.htm>>

ATASOY, Fahri (2005); **Küreselleşme ve Milliyetçilik**, Ankara.

EKİCİ, Metin (2004); “**Somut Olmayan Kültürel Miras Neden ve Nasıl Korunmalı ve Nasıl Müzelenmeli: Sorunlar, Çözümler ve Ülkelerden Örnekler**”, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri, Gazi Üniv. THBMER Yayını, Ankara

OĞUZ, M. Öcal (2001); “**Küreselleşme ve Ulusal Kalıt Kavramları Arasında Türk Halkbilimi**”, Milli Folklor-Uluslar arası Halkbilimi Dergisi, S. 50

OĞUZ, M. Öcal vd. (2004); **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara.